УДК 376:37.013.82:7.02

DOI:10.31339/2617-9598-2018-2(2)-76-87

Мішкулинець Олена Олексіївна
кандидат психологічних наук,
викладач психолого-педагогічних дисциплін
гуманітарно-педагогічного коледжу МДУ

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДИК В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

***Анотація.** У статті визначено актуальність проблеми використання арт-терапевтичних методик в умовах інклюзивного середовища. Аналізуються основні переваги арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Висвітлено функції та показники для застосування арт-терапії в психокорекційній роботі з дітьми з особливими потребами. Розглянуто особливості застосування різних методик арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища. Встановлено, що ефективність використання арт-терапії в умовах інклюзивної освіти буде залежати від врахування потреб, можливостей дітей, кваліфікованої роботи фахівців.*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, психокорекція, арт-терапія, музикотерапія, ізотерапія, кольоротерапія, танцювально-рухова терапія, пісочна терапія, фототерапія, гудзикотерапія, казкотерапія.*

Постановка проблеми. Актуальності набуває інклюзивна освіта – оптимальна форма включення дітей з особливими потребами до загальноосвітнього навчального простору, творення безбар'єрного середовища. Враховуючи Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» № 6437, сучасна система освіти має забезпечити дітей з особливими освітніми потребами психолого-педагогічною та корекційно-розвивальною допомогою, створивши для них інклюзивні та спеціальні групи в закладах загальної середньої освіти.

З метою впровадження й реалізації інклюзивної освіти необхідно не лише підібрати ефективні методи такої допомоги, а й створити комплекс психосоціальних і педагогічних заходів задля інтеграції дитини в групі (а надалі в соціумі) та оптимізації її психічного розвитку. Тому психологу закладу загальної середньої освіти необхідно створити ефективну систему психокорекції з метою надання допомоги всім учасникам освітнього процесу та дитині передусім [1, с.28].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши наукові джерела з психології та корекційної педагогіки можна констатувати, що сьогодні існує широкий спектр психокорекційних методик. Зокрема, дослідники в галузі корекційної освіти в пошуках ефективних засобів корекції різноманітних психофізичних порушень дедалі більше орієнтуються на використання арт-терапевтичних технологій у процесі навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Одним із можливих шляхів сприяння процесу реабілітації та соціалізації особливих дітей є використання в роботі з ними арт-терапії. Арт-терапевтичні методи є одночасно

реабілітаційними і креативно-терапевтичними засобами, оскільки охоплюють різноманітні види мистецької діяльності, що мають корекційно-компенсаторний вплив [7, с.43].

Питання становлення, розвитку та застосування методів арт-терапії всебічно розглядалися науковцями з погляду світового та вітчизняного соціокультурного та психолого-педагогічного досвіду: у *психологічному* (О. Вознесенська, А. Захаров, О. Копитін, Е. Крамер, О. Лурія, К. Роджерс, К. Б. Теплов, З. Фройд, К. Юнг та ін.), *педагогічному* (Л. Аметова, Н. Ветлугіна, А. Грішина, В. Езікєєва, І. Євтушенко, Т. Комарова, Л. Лебедева, С. Міловська, Н. Сакуліна, І. Щуркова та ін.), *корекційному* (Г. Беденко, Т. Вохмяніна, Л. Гаврильченко, О. Гаврілушкіна, Г. Добровольська, О. Караванова, Л. Комісарова, Л. Кузнецова, О. Мастюкова, О. Медведева, Т. Миронова, С. Міловська, Ю. Некрасова, М. Поваляєва, З. Рібакова, Е. Сеген, Д. Соколова, Р. Фортуната, М. Чистякова та ін.) аспектах.

Значний внесок у дослідженні ефективності, ролі мистецтва та застосування арт-технологій як засобів психокорекції в роботі з дітьми, що мають особливі освітні потреби, зробили такі вчені: Л. Аксьонова, О. Боровик, Л. Виготський, О. Гаврілушкіна, А. Граборов, Т. Головіна, Ж. Демор, О. Декролі, В. Кащенко, А. Колупаєва, І. Нагорна, Л. Руденко, Е. Сеген, Т. Скрипник, М. Федоренко, О. Чеботарьова, М. Шеремет та ін. [2, с.208].

Завданням нашого дослідження було здійснити теоретичний аналіз особливостей застосування різних методик арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу.

Терапія за допомогою мистецтва як окрема галузь теоретичних і практичних знань (між мистецтвом і наукою) виникла в 30-х роках ХХ ст. Дещо пізніше у професійній лексиці психологів Західної Європи почав уживатися термін «арт-терапія». Зауважимо, що арт-терапія – це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на творчості. У психокорекційній практиці арт-терапія психологами розглядається як сукупність методик, що побудовані на застосуванні різних видів мистецтва у своєрідній формі. Сутність арт-терапії полягає в терапевтичному та корекційному впливі на суб'єкта через мистецтво. Метою таких занять є не зміна та виправлення дитини, не набуття нею спеціальних поведінкових навичок, а надання їй можливості бути самим собою, розкрити потенціал, проявити свої емоції та почуття через мистецтво [7, с.33].

Варто акцентувати увагу на таких основних функціях арт-терапії: компенсаторну, розвиваючу, навчальну.

Компенсаторна функція полягає в тому, що домінанта активності особистості переміщається із зони відношень з оточуючим світом, де вона за якихось причин не може досягти успіху, в зону, доступну для її контролю та ефективного впливу.

Механізм впливу розвиваючої функції полягає в тому, що за рахунок удосконалення навичок та частішого використання суб'єкт поширює зону власного контролю та взаємодіє з оточуючими.

Ефективність реалізації навчальної функції досягається за рахунок використання вже існуючих навичок, що дає можливість здійснювати гнучкий перехід від умінь дитини до того, що їй необхідно освоїти [1, с.19].

Не менш важливими є показники для застосування арт-терапії в психокорекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, серед яких:

- порушення розвитку психоемоційної сфери (емоційна депривація, високий рівень тривожності й агресії, переживання емоційного відторгнення, почуття самотності, складнощі емоційного розвитку, стрес, зниження емоційного тону, лабільність, імпульсивність, страхи та фобії);

- порушення комунікативно-рефлексивних процесів (наявність конфліктних міжособистісних відносин і труднощів у спілкуванні, внутрішньосімейних ситуацій, негативної «Я-концепції», низька та викривлена самооцінка, низький рівень самосприйняття, замкнутість і надмірна сором'язливість);

- психосоматичні розлади в розвитку (у дихальній, серцево-судинній, руховій, вегетативній і центральній нервовій системі) [6].

За даними досліджень Л. Терлецької, терапія мистецтвом дає можливість навчити дитину виражати почуття в соціально допустимій формі; розвинути емпатію та позитивні відчуття; сформувати почуття внутрішнього контролю; сприяти розвитку уваги до почуттів; посилити почуття власної гідності.

Дослідниця зазначає, що через мистецтво діти з особливими освітніми потребами на практиці отримують позитивне розуміння про себе: «я-успішний», «у мене все добре виходить», «я не такий, як усі, і це - добре», «я можу впоратись із труднощами» тощо.

Науковці, конкретизуючи проблеми дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зазначають, що арт-терапія є альтернативним засобом пізнання через мистецтво себе і світу, самовираження й налагодження комунікації з оточуючими, розвитку різноманітних сфер (емоційної, вольової, особистісної), стабілізації її внутрішнього світу [10].

Учені Е.О. Медведева, І.Ю. Левченко, Л.Н. Комісарова, Т.А. Добровольська доводять, що арт-терапія є засобом вільного самовираження і самопізнання, оскільки має "інсайт-орієнтований" зміст, передбачає атмосферу довіри, толерантності й уваги до внутрішнього світу; продукти образотворчої діяльності є об'єктивним свідченням психоемоційного стану, що дозволяє використовувати її для ретроспективної, динамічної оцінки перебігу того чи іншого процесу і проведення відповідних досліджень і порівнянь. У більшості випадків арт-

терапевтична робота викликає позитивні емоції, допомагає у подоланні негативних станів — апатію і безініціативність, надає можливість формувати нові поведінкові зразки, сформувати більш активну життєву позицію, оскільки вона покликана мобілізувати весь творчий потенціал, включає внутрішні механізми саморегуляції і "зцілення". Тобто, вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації: розкриття широкого спектру можливостей і ствердження свого індивідуального способу буття [7].

Слід зазначити, що у вузькому сенсі слова під арт-терапією мається на увазі терапія, до якої відносять: ізотерапію, кольоротерапію, пісочну терапію, музикотерапію, танцювально-рухову терапію, казкотерапію, фототерапію, гудзикотерапію тощо.

Розглянемо більш детально деякі з цих методів арт-терапії. Один з найпоширеніших методів арт-терапії — це ізотерапія.

Ізотерапія — лікування образотворчим мистецтвом — ліплення, малювання, декоративно-прикладне мистецтво. Розглядаючи проблему зцілення мистецтвом М. Власюк вказує, що підсвідомість дитини з особливими потребами ховає її страхи, мрії, і малювання може «проявити» приховане. Коли дитина малює, навіть хаотично, на картинці відбивається її внутрішній стан. Між тим, існує ряд проблем, пов'язаних зі станом дитячого здоров'я, наприклад: різні психічні травми; неврози; депресії; тривожність; аутизм; затримка психічного і мовленнєвого розвитку [3, с.10].

Позитивним ефектом вирізняються ізотерапевтичні техніки і прийоми. Одним із них є марання, у буквальному розумінні "бруднити", тобто прийом нетрадиційного малювання брудними руками, який є ефективним у роботі з корекції агресивності і гіперактивності дітей. "Марання" дають можливість висловити власні деструктивні прояви через фарби, крейду, при цьому ігрова ситуація відвертає увагу від тих чинників, які не приймаються у звичайному житті, вчинків, які дозволяють дитині без страху задовольнити деструктивні потяги.

Малювання пальцями, долоньками дає можливість зрозуміти особливість тактильного відчуття, при цьому цінність цього способу полягає у свободі від рухових обмежень; від культурного впливу; від соціального тиску. Малювання пальцями, долоньками — це дозволена гра з брудом, у процесі якої деструктивні імпульси і дії виражаються в соціально прийнятній формі. Дитина непомітно для себе може наважитися на заборонені дії і її ніхто не сваритиме, вона не боїться осуду дорослих, вона не порушує правил.

Слід звернути увагу, що ця техніка позитивно впливає на дітей з жорсткими соціальними установками поведінки, орієнтованих на ранній когнітивний розвиток. Саме для цих дітей "гра з брудом" є профілактикою і корекцією тривожності, соціальних страхів, пригніченості [3, с.19].

Малювання по мокрому аркушу належить до тих технік, які сприяють зняттю напруги,

гармонізації емоційного стану, а також для роботи з гіперактивними дітьми.

Окрім того, ефективним методом діяльності у цьому напрямі може бути малювання предметами навколишнього середовища. Малювання м'ятим папером, кубиками, губками, зубними щітками, нитками, свічкою. Залучення навколишніх предметів з ініціативи дитини є ознакою включеності до висловлювання і відстоювання власних ідей і позицій.

Не останнє місце посідає й техніка каракуль, адже вона у роботі з гіперактивними дітьми є інструментом розвитку цінних соціальних якостей — стриманості, контрольованості, терпіння, уважності, поваги, такту тощо. Зображення створюється без фарб, за допомогою олівців та крейди хаотичним або ритмічним нанесенням тонких ліній на поверхню паперу, причому лінії можуть бути нерозбірливими, недбалими, невмілими або, навпаки, чітко прокресленими і точними. З окремих каракуль може скластися цілий образ або лише абстрактне зображення, які допомагають активізувати дитину, дають відчуття натиск олівця або крейди, знімають м'язову напругу і ригідність.

Для роботи за технікою "Чарівний клубок" потрібні клубочки ниток різного кольору, аркуш ватману. Дана техніка розвиває уяву і фантазію, вона ідеально підходить для боязких, сором'язливих дітей, які бояться малювати і грати, тобто це своєрідна альтернатива малюванню, де не буває "хорошої" чи "поганої" роботи. Техніку можна сміливо використовувати для гіперактивних, імпульсивних дітей.

Застосування нетрадиційних технік у розвивально-виховному процесі педагогами дозволяє реалізувати індивідуальний підхід до дитини відповідно до її інтересів, сприяє нормалізації її емоційного стану. Варто враховувати і те, що ізотерапія суттєво відрізняється від заняття мистецтвом, адже зорієнтована не на результат, а на процес. Одним із ключових моментів під час ізотерапевтичних технік є вибір кольору [6, с.236].

Кольоротерапія — це дієвий метод психологічного впливу на дитину, який може використовуватися у роботі з дітьми з особливими потребами з педагогічною та лікувальною метою. Колір може допомогти зняти стрес, заспокоїти або активізувати працездатність. Сьогодні визначені основні закономірності впливу кольору на психічний стан дитини, наприклад: теплі кольори (червоний, жовтогарячий, жовтий) відносять до активних, вони посилюють фізіологічні процеси, збуджують психіку дитини, покращують настрій. Холодні ж, так звані пасивні, кольори (блакитний, синій, фіолетовий) заспокоюють психіку, а інколи й пригнічують.

Таким чином, питання кольоротерапії сьогодні може розглядатися у двох рівнозначних аспектах. Перший - це корекція впливу навколишнього навчального середовища на психіку дитини з особливими потребами через оптимальне поєднання форм та кольорів; другий - діагностика особливостей характеру, психічного та емоційного стану дитини на основі її

кольорових уподобань та загальноприйнятих співвідношеннях "колір - настрій".

Зважаючи на це, для проведення та наступної інтерпретації описаних технік можна скористатися загальноприйнятими співвідношеннями "колір настроїв", що пропонують психологи:

- червоний - піднесений настрій
- оранжевий - радісний
- жовтий - світлий, приємний
- зелений - спокійний, врівноважений
- блакитний –незадоволений, сумний
- фіолетовий – тривожний, напружений
- чорний – пригнічений.

Тому працюючи з кольорами можна пограти в кольорові ігри та вправи: «Розпізнай колір», «Розкажи про колір», «Намалюй колір» тощо. Важливо, що колір є основним фактором у будь якій системі зцілення та має вплив на організм дитини, лікувальні властивості і вагоме значення в її житті.

Щодо піскової психотерапії маємо зазначити, що вперше як метод вона виникла у рамках аналітичної психології. Її теоретичною основою можна вважати розроблену К. Юнгом техніку активного уявлення.

Як зазначає Н.В. Тарасенко, пісочна терапія, є провідним методом корекційного впливу та надає дитині можливість виявити свої найглибші емоційні переживання, звільнитися від страхів. Варто зауважити, що пісочна терапія застосовується з метою діагностики; стимуляції та розвитку тактильних навичок і є дуже дієвим засобом у наданні первинної психологічної допомоги. [9, с.27]. Через заспокійливий ефект вдається встановити тісний контакт з дитиною, провести з нею діагностику порушень і підвищити стимуляцію та розвиток тактильних навичок. Метою пісочної терапії є не змінювати дитину, не нав'язувати їй поведінкових навичок, а дати можливість бути самою собою. Основними інструментами даного методу є пісок і мініатюрні фігурки, для створення пісочної картини. Гра з піском надає дитині можливість позбутися психологічних травм за допомогою перенесення на площину пісочниці своїх внутрішніх переживань та фантазій.

Дитина виражає на піску те, що спонтанно виникає протягом заняття. В процесі роботи, дитина може змішувати пісок з водою. Крім того, в роботі використовується безліч мініатюрних фігур. Це необхідно для того, щоб дати дитині стимул створювати власний світ. Дитина не може розповісти нам про свої проблеми як дорослий, але вона може зробити це за допомогою пісочних картин.

А.М. Сусла пропонує цей метод використовувати в роботі з дітьми з наступним спектром проблем: різні форми порушень поведінки; складнощі у взаєминах з дорослими і однолітками; психосоматичні захворювання; підвищена тривожність, страхи; складнощі, пов'язані із змінами у родинній і в соціальній ситуаціях [9, с.7].

У системі психокорекційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами музикотерапія посідає також важливе місце. Музична терапія для дітей з особливими потребами в інклюзивному середовищі разом із спільною метою та завданнями музичного виховання (освітніми, виховними та розвивальними) спрямована на реалізацію специфічного завдання – корекцію психофізичних порушень дітей, зокрема корекцію їх психоемоційного стану.

На думку українського вченого О.М. Гриньової, музикотерапія це комплексна наука, що використовується у різних варіантах, після якої у дітей поліпшується психоемоційний стан, підвищується самооцінка та рівень самосприймання, зникають проблеми комунікативної сфери [4, с.29].

Музикотерапія являє собою метод, що використовує музику як засіб корекції та лікування різних соматичних та психосоматичних ускладнень. Важливо створити простір, в якому діти вчаться володіти основними рухами відповідно до звучання музики, розвивати у них слухові відчуття, виховувати культуру поведінки. Музика позитивно впливає на вегетативну нервову систему дитини, є стимулятором мисленнєвих процесів і стабілізатором комунікативних взаємин між дорослими та дітьми.

Зауважимо, що музична терапія спрямована на реалізацію наступних завдань: формування у дітей здатності емоційно сприймати музику; корекція недоліків пізнавальної та емоційно-вольової сфери шляхом систематичного, цілеспрямованого формування сприймання музики; формування мови та різних функцій мовлення; виправлення недоліків моторно-рухової сфери; формування музично-сенсорних здібностей.

Музика є одним із найбільш доступних та ефективних факторів формування особистості, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами.

Дослідження О.М. Гриньової показують, що продуктивність музикотерапії полягає в тому, що у дітей формуються емоційні переживання, розвивається відтворююча уява. Слухання мелодії оздоровчо впливає на емоційно-вольову сферу дитини, що в свою чергу дає змогу корегувати емоційні відхилення, підвищити рівень самооцінки та розвиток комунікативних здібностей.

Разом з тим, особливого значення мають групові заняття музикою, в яких розвивається здатність відчувати спільність з іншими дітьми, вміння взаємодіяти з ними.

Музика може використовуватись як цілісний ізольований психокорекційний метод

впливу (прослуховування музики, музикування), так і додатковий музикальний супровід, що слугує засобом посилення впливу та ефективності інших методів [4, с.30].

У поєднанні з музикотерапією в психології широко застосовується танцювальна терапія. Танцювально-рухова терапія дає змогу розглядати рух людського тіла як послідовність дій мимовільного характеру.

І.В. Сусаніна, аналізуючи вплив арт-терапії, вважає, що танцювально-рухова терапія допомагає дитині, яка має певні психофізичні відхилення, позбутися страхів та проблем. Саме через танцювально-рухову терапію можна досягти гармонійної єдності тіла та свідомості. У танцювально-руховій терапії дитина вчиться рухатися під музику, цей вид діяльності впорядковує координацію рухів.

Доцільно танцювальну терапію застосовувати в роботі з дітьми, що мають емоційні розлади, порушення спілкування. Дітям з проблемами розвитку дуже складно буває адаптуватися до нових обставин. Для вирішення емоційно-вольових проблем важливо, що по ходу танцю дитина природно опиняється в ситуації взаємодії з іншими дітьми, удосконалюються навички міжособистісної взаємодії, для одержання позитивних емоцій, усуваються страхи та проблеми.

У дітей з особливими потребами на фоні позитивного емоційного підкріплення формується моторна та зорово-моторна координація, розвиваються просторові уявлення, рухова пам'ять, організація рухових дій [8, с. 34].

Наступною важливою складовою арт-терапії є казкотерапія. Це метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості дитини у реальний світ, розвиток творчих здібностей, розширення свідомості.

Досить вагоме твердження знаходимо в наукових доробках С.В. Березки, яка підкреслює, що робота з казкою дає можливість здійснювати безболісно (стосовно психологічного захисту) психокорекцію сором'язливих, гіперактивних, агресивних, невпевнених, замкнених дітей. Науковець зазначає, що казкотерапія дає змогу пропрацювати власні почуття, страхи, корегувати рівень тривожності й психосоматичні захворювання. Казка не лише вчить дитину співчувати, радіти, за інших, а й стимулює розвиток мовленнєвого контакту, сприяє соціалізації дитини серед здорових однолітків. Окрім того, використання казкотерапії в роботі з дітьми з особливими потребами, дає можливість розвивати зв'язну мову, активізувати та розвинути словниковий запас, формувати цілеспрямовану діяльність, корегувати пізнавальні процеси та емоційно-вольову сферу [2, с. 210].

Під час занять з казкотерапії А.І. Копитін наводить наступні прийоми роботи:

1. Аналіз казок. Мета - усвідомлена інтерпретація того, що стоїть за кожною казковою ситуацією, конструцією сюжету, поведінкою героїв.

2. Для аналізу дається знайома казка. Дитині пропонується відповісти на певні запитання за змістом казки.

3. Переписування казок. Переписуючи казку, дописуючи свій кінець або доповнюючи необхідні їй персонажі, дитина вибирає найбільш відповідний її внутрішньому стану варіант вирішення ситуації, який дозволяє їй звільнитися від внутрішнього напруження.

4. Складання казок. Дитина з вадами розвитку може складати казку індивідуально, спільно з групою; на тему, запропоновану арт-терапевтом або вибрану самостійно; за опорними словами

5. Постановка казок за допомогою ляльок. Робота з лялькою дозволяє вдосконалювати та проявляти через ляльку ті емоції, які дитина з особливими потребами за якимись причинами не може собі дозволити проявляти [5, с. 169].

Казка дає змогу дитині відреагувати значимі емоції, виявити внутрішні конфлікти та утруднення в процесі соціалізації її особистості.

Лялькотерапія як метод базується на процесі ідентифікації дитини з улюбленим героєм мультфільму чи іграшкою. Лялькотерапія використовується для розв'язання конфліктів та покращення соціальної адаптації, у корекційній роботі зі страхами, заїкуватістю, порушеннями поведінки. Процес виготовлення ляльок також є корекційним. Захоплюючись процесом виготовлення ляльок, діти стають більш спокійними. В якості основного прийому корекційного впливу використовується лялька як проміжний об'єкт взаємодії дитини і дорослого.

У зв'язку з цим доцільно переглянути функції лялькотерапії:

1. комунікативна - встановлення емоційного контакту, об'єднання дітей в колектив;
2. релаксаційна - зняття емоційної напруги;
3. виховна - психокорекція прояв особистості в ігрових моделях життєвих ситуацій;
4. розвиваюча - розвиток психічних процесів, моторики;
5. навчальна-збагачення інформацією про навколишній світ.

Як зазначають Е.О. Медведева, І.Ю. Левченко, Л.Н. Комісарова, Т.А. Добровольська, лялькотерапія дає можливість безболісного втручання дорослого в психіку дитини з метою її корекції. Можуть використовуватись різні варіанти ляльок: маріонетки (розвиток моторики, відповідальності), пальчикові, об'ємні, площинні, тіньові (переважно для роботи над страхами), ляльки-рукавички. Лялькова терапія може повільно перейти в драмтерапію [7, с. 169].

Драмтерапія передбачає розігрування сюжетів, ролі для учасників обираються відповідно до індивідуальних особливостей і проблем.

Зауважимо, що драмтерапія дозволяє:

- збагатити і зміцнити емоційні ресурси і комунікативні можливості дитини;
- виховати здатність адекватно реагувати на виникнення несприятливих ситуацій;
- виховувати волюві якості, саморегуляцію;
- створювати певний творчий інтерес.

Програвання ролей спрямовується на руйнування комунікативно-поведінкових стереотипів.

Однією з новітніх складових арт-терапії є фототерапія. Одним із засновників фототерапії є канадський арт-терапевт і психолог Джуд Вайзер, який відзначає, що люди можуть використовувати фотомистецтво для особистого саморозкриття або творчого самовираження у вирішенні проблем.

Варто зауважити, що на відміну від попередніх видів терапії, гудзикотерапія відноситься більш до тестових, аніж до реабілітаційних аспектів арт-терапії. Даний вид проводиться з метою виявлення навичок кмітливості, дрібної моторики рук та пам'яті. Важливо, що саме гра з добре знайомими в побуті предметами дає можливість розширити сферу соціальної орієнтації [1, с.23]. Цей вид терапії передбачає використання предметів різної форми та величини, що розвиває дрібну моторику рук. Гра з гудзиками розвиває особистість дитини, сприяє адаптації в соціумі, активізує довольність психічних процесів.

Безумовно, на відміну від інших методів психокорекції, арт-терапія дає змогу нівелювати труднощі й ускладнення, які пов'язані зі специфікою розвитку дитини з особливими освітніми проблемами, що підвищує ефективність самого психокорекційного впливу та сприяє всебічному розвитку особистості.

Висновки і перспективи.

Підсумовуючи вище сказане, можемо стверджувати, що арт-терапія може використовуватись як форма реабілітаційної та розвивально-корекційної роботи. Вона є універсальним методом психокорекції та невід'ємним елементом навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. Ефективність її використання в умовах інклюзивної освіти буде залежати від врахування потреб, можливостей дітей, кваліфікованої роботи фахівців, задля досягнення спільної мети – створення належних умов для розвитку особистості кожної дитини. Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем впливу арт-терапії на дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко М.Л. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я: методичні рекомендації / за заг. ред. М.Л. Авраменка. – К.: – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, 2008.– 55 с.

2. Березка С.В. Особливості застосування арт-терапії в роботі з дошкільниками з порушенням інтелекту / С.В. Березка // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2018. – Т.2. – С.208 –213.
3. Власюк М. Арт-терапія: зцілення мистецтвом / М. Власюк // Психолог. – 2005. – № 39. – С. 9–23.
4. Гріньова О.М. Особливості використання музикотерапії в роботі з дошкільниками / О.М. Гріньова // Практичний психолог: Дитячий садок. – 2015. – №10. – С. 25–31.
5. Копытин А.И. Теория и практика арттерапии / А.И. Копытин. - СПб.: Питер, 2002. – 368 с
6. Копытина А. И. Арт-терапия - новые горизонты / Под ред. А. И. Копытина. - М.: Когито-Центр, 2006. – 336 с.
7. Медведева Е.А., Левченко И. Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании: учебник / Москва: Издательский центр «Академия», 2001. – 248 с.
8. Сусанина И.В. Введение в арт-терапию: учебное пособие / И.В. Сусанина. - М.: Когито-Центр, 2007. - 95 с.
9. Суслa А.М. Пісочна терапія в роботі з дітьми з вадами психофізичного розвитку /А.М. Суслa // Дитина з особливими потребами. – 2016.– № 6.– С. 6–8.
- Терлецька Л .Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології: навч. пос. / Л.Г. Терлецька. – Київ: Видавничий дім «Слово», 2016. – 128 с.

REFERENCES

1. Avramanka M.L. ed. 2008. Vykorystannya metodiv art-terapiyi v reabilitatsiyi lyudey z problemamy psykichnoho zdorovya: metodychni rekomendatsiyi [The using of methods of the art therapy in rehabilitation of people with mental health problems: methodical recommendations]. K.: Ukrainian Center of the Professional Rehabilitation of the disabled, p. 55
2. Berezka S.V., 2018. Osoblyvosti zastosuvannya art-terapiyi v roboti z doshkilnykamy z porushennyam intelektu [Features of application of the art therapy in work with preschoolers with violation of intelligence]. Scientific Bulletin of the Kherson State University, T.2, p. 208 -213.
3. Vlasyuk M., 2005. Art-terapiya: ztsilennya mystetstvom [Art Therapy: Healing by Art]. 39, p. 9-23.
4. Grinova O.M., 2015. Osoblyvosti vykorystannya muzykoterapiyi v roboti z doshkilnykamy [Features of using music therapy in work with preschoolers]. 10, p. 25-31.
5. Kopytin A.I., 2002. Teoriya i praktika art terapii [Theory and practice of art therapy]. St. Petersburg: Peter, p. 368.
6. Kopytin A.I. ed. 2006. Art-terapiya - novyye gorizonty [Art therapy - new horizons]. Moscow: Kogito Center, p. 336

7. Medvedev E.A., Levchenko I.Yu., Komisarova L.N., Dobrovolskaya T.A., 2001. Art pedagogika i art terapiya v spetsial'nom obrazovanii [Art-pedagogy and art-therapy in a special education]. Moscow: Publishing Centre "Akademiya", p.248
8. Susanina I.V., 2007. Vvedeniye v art-terapiyu: uchebnoye posobiye [Introduction to art therapy: a study guide]. M.: Kogito Center, p. 95.
9. Susla A.M., 2016. Pisochna terapiya v roboti z ditmy z vadamy psykhofizychnoho rozvytku [Sand therapy in work with children with disabilities in psychophysical development]. A child with special needs, 6, p. 6-8.
10. Terletska L.G., 2016. Psykholohiya zdorov'ya: art-terapevtychni tekhnolohiyi: navchalnyy posibnyk [Psychology of health: art-therapeutic technologies: a study guide]. Kyiv: Publishing House "Word", p. 128.

Summary. *The article determines the urgency of the problem of using the art-therapeutic techniques in the conditions of the inclusive environment. The main advantages of art therapy in working with children with special educational needs have been analyzed.*

The functions and indicators for application of the art-therapy in interventional work with children with special needs have been highlighted. The peculiarities of application of various methods of the art therapy in work with children with special educational needs in conditions of inclusive environment have been considered. It has been established that the efficiency of using the art therapy in the conditions of inclusive education will depend on taking into account the needs, opportunities of children, skilled work of specialists.

Art therapy is an alternative means of cognition through the art of oneself and the world, self-expression and communication with others, the development of diverse spheres. It has been stated that for the psychologist of the secondary schools it is not necessary to create an effective system of psychocorrection in order to assist all participants in the educational process.

It is worth emphasizing the following basic functions of art therapy: compensatory, developing and educational. It has been confirmed that art therapy can be used as a form of rehabilitation, development and correctional work. It is a universal method of psychocorrection and an integral element of the teaching and development of children with special educational needs in an inclusive educational environment. The effectiveness of its use in inclusive education will depend on taking into account the needs, opportunities of children, skilled work of specialists, in order to achieve the common goal - the creation of appropriate conditions for the development of each child personality. Further research will be conducted in the direction of studying other problems of the influence of art therapy on children with special educational needs.

Key words: *inclusive education, children with special educational needs, intervention, art therapy, music therapy, isotherapy, color therapy, dance-movement therapy, sand therapy, phototherapy, button therapy, fairy-tale therapy.*